

УДК. 343.13

Глобенко Г. І.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ДІЗНАННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Розглянуто останні зміни та доповнення до чинного кримінального процесуального законодавства України, що регламентують досліджувану форму досудового розслідування. Здійснено аналіз окремих аспектів сутності та процедури здійснення дізнання як в деяких країнах пострадянського простору, так і Європейської спільноти, які є більш досконалішими та перспективними для вітчизняного законодавця.

Ключові слова: кримінальний процес, форми досудового розслідування, злочин, кримінальний проступок, досудове слідство, дізнання.

Важливим чинником досудового кримінального провадження у законодавстві багатьох країн світової спільноти є принцип процесуальної економії. Прагнення щодо диференціації процесуальної форми і спрощення процедури кримінального судочинства не є виключно тенденцією вітчизняного законодавця. Звернення до досвіду зарубіжних країн доводить природність поділу судочинства на різні процедури в залежності від тих чи інших обставин. Подібний підхід не викликає подиву, оскільки вписується до загального інтеграційного процесу розвитку законодавства, який знайшов своє відображення в міжнародно-правових актах. У 1987 році процес оптимізації кримінального судочинства, що здійснювався в окремих країнах, був легально закріплений в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи № 6 К (87) «Щодо спрощення кримінального правосуддя».

Положення чинного КПК України містять низку новацій, серед яких особливе місце посідає термін «кримінальне правопорушення», котрий крім злочинів у своїй сукупності об'єднує й кримінальні проступки, досудове розслідування щодо яких має здійснюватися у формі дізнання (ст. 215 КПК України). Окрім цього, КПК України містить окрему главу 25, в якій регламентуються особливості розслідування досліджуваної форми кримінального провадження. 23 листопада 2018 р. у другому читанні прийнято Закон України № 7279-д «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який запроваджує інститут кримінальних проступків і має набути чинності з 2020 р.

Запровадження інституту кримінальних проступків сприятиме забезпеченню швидкого розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а також зменшенню навантаження на слідчих органів досудового розслідування, оскільки їх повноваження у процесі досудового розслідування кримінальних проступків, відповідно до положень, передбачених ч. 3 ст. 38 КПК України, зможуть здійснювати співробітники інших підрозділів. У порівнянні з досудовим слідством, розслідування у формі дізнання передбачає дещо спрощену процедуру, включаючи скорочені строки не більше ніж один місяць з дня повідомлення про підозру, обмеження у застосування запобіжних заходів, негласних слідчих (розшукових) дій тощо. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання щодо досвіду деяких країн в частині альтернативних форм розслідування, зокрема, і дізнання. Вважаємо, що порівняльно-правове дослідження правового регулювання дізнання сприятиме підвищенню ефективності застосування цього інституту у майбутньому в нашій державі.

Кримінальне судочинство колишніх союзних радянських республік, тривалий час здійснювалося на основі єдиної загальносоюзної правової бази, а саме Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік 1958 р. Прийняті у 1960 р. КПК республік тактично не відрізнялися один від одного, і за процедурою здійснення дізнання мали лише значні відмінності. Після здобуття незалежності кожна держава отримала право постійно створювати свою систему кримінального судочинства, використовуючи як власний досвід, так і моделі інших країн. Отже, процес формування кримінально-процесуального законодавства в країнах пострадянського простору, як і регламентація знання в рамках цього процесу, триває досі. Однак переважна більшість країн не вносила суттєвих змін до цього інституту і зберегли спадкоємність в трактуванні дізнання радянського періоду: дізнання у справах, в яких попереднє слідство є обов'язковим у вигляді проведення невідкладних слідчих дій, а також дізнання у справах, в яких попереднє слідство не обов'язкове. Разом з тим, Естонія, Молдова та Киргизька Республіка взагалі усунули досліджувані інститут зі свого законодавства.

У контексті викладеного доречно розглянути особливості провадження дізнання на прикладі деяких європейських країн. Так, наприклад, досліджувана форма у Франції регламентується кримінально-процесуальним кодексом 1958 р. розділом «Дізнання та звинувачення особи». Слід зазначити, що досудове слідство та дізнання у Франції розглядаються як автономні стадії кримінального судочинства, не об'єднані поняттям «попереднє слідство». Дізнання може проводитися лише до стадії порушення кримінального процесу, і не є обов'язковим. Розпочинається з моменту виявлення злочину та не вимагає у зв'язку з тим складання якогось процесуального акту, зокрема, як у більшості країн пострадянського простору - постанови про порушення кримінальної справи, вказана модель досудового провадження склалася в більшості європейських країн (Іспанія, Португалія, Нідерланди, Італія та ін.). Цікаво, що в Угорщині, Польщі, Чехії, Словаччині законодавець поряд зі спрощеними процедурами розслідування передбачив скорочену форму судового провадження, схожу з протокольною формою досудової підготовки матеріалів, що займає мале місце в законодавстві України.

До реформи 1975 р. розслідування в Німеччині здійснювалося у формі як попереднього, так і слідчого дізнання, так і попереднього слідства. Однак, з метою більшої раціоналізації процесу та у зв'язку з дублюванням дій поліції і прокурора, попереднє слідство було скасовано. Розслідування під керівництвом прокурора здійснює поліція, а судовий слідчий бере участь епізодично, пов'язану з прийняттям найважливіших рішень у справі, зокрема, протоколи, складені поліцією, не можуть бути оголошені в судовому розгляді. Одним із елементів легалізації даних поліцейського розслідування є допит поліцейських в суді в якості свідків. За необхідності легалізації даних попереднього розслідування поліція звертається в письмовій формі до суду до судді-дознавача. За загальним правилом поліція зобов'язана вживати всіх необхідних заходів щодо виявлення і дослідження обставин злочину та забезпечувати збереження отриманих даних. Здійснюване поліцією або прокурором попереднє слідство у формі дізнання не має детально регламентованої процесуальної форми.

У свою чергу, в Австрії попереднє розслідування здійснюється лише у формі дізнання, а невідкладні слідчі дії, пов'язані зі встановленням особи, яка вчинила злочин, а також інших обставин, проводяться поліцією до порушення кримінальної справи і завершуються складанням протоколу. При цьому для встановлення обставин злочину орган розслідування вправі здійснювати будь-які слідчі і оперативно-розшукові дії. Закінчення дізнання можливе шляхом порушення публічного обвинувачення, або закриття справи. У першому випадку прокурором складається обвинувальний акт, в якому зазначаються дані про обвинуваченого, місце і час вчинення злочину, кваліфікація діяння, а також перераховуються зібрані докази. Обвинувальний акт разом з матеріалами кримінальної справи направляється до суду. Звичайне дізнання здійснюється строком до 15 діб, судове (із залученням слідчого) до 30 діб (ст. 174 КПК Австрії).

Порівняльно-правовий аналіз кримінально-процесуального законодавства окремих країн дозволяє констатувати наявність очевидної тенденції до оптимізації досудового

розслідування шляхом його спрощення. В основі міжнародної політики у сфері спрощення кримінально процесуальної форми лежить бажання дотримуватися таких форм судочинства, які адекватно враховували б тяжкість і складність даного злочину, а також ті правові наслідки, які можуть настати в результаті такого розгляду. Завдяки такому спрощенню кримінального судочинства можливе забезпечення процесуальної економії сил та засобів учасників кримінального судочинства. На відміну від європейської моделі дізнання більшості країн пострадянського простору полягає в тому, що розслідування розпочинається з порушення кримінальної справи, за виключенням Грузії, Казахстану та України, і здійснюється виключно процесуальними методами.

На закінчення слід констатувати, що правова регламентація дізнання як форми досудового розслідування різних країн істотно відрізняється, проте їх досвід з метою використання при вдосконаленні кримінального процесуального законодавства України має вивчатися та аналізуватися. У свою чергу, оцінка ефективності вітчизняного інституту дізнання має здійснюватися виключно через практичну складову, яка на сьогодні відсутня.

Н. Ніюбенко

ЕХТЕШАЪ ЕХРЕШЕГЧСЕ АШ РКОУІ8ІСЖ8 ОР ІЖКАШЕ'8 БЕСІ8ЪАТІОК ОН СОМРАКУ: СОМРАКАТІУЕ БЕСАЪ А ^ БЎ8І8

ТЪе Іаіезі сЪап§ез апсі асІсШопз Хо Їіе ситтепі: сгітіпаї гросесіагаї Іе§іаІ;іоп ог ІІсгаіпе, \УЫСЪ ге§іаІаІе Ше іпуезлі§аІесі (огт о? рге-ігіаі іпуезгі§аІ;іоп, аге сопзісіегесі. ТЪе апаїузіз ог сегіаіп азресіз ог іЪе езепсе апсі гросесіаге ог іпціігу іп зоте розі-ЗоуіеІ: соіппіез апсі Їіе Еигореап соттіпііу, шЪісЪ аге тоге регресі: апсі рготізіп§ тог іЪе сіотезііс Іе§іаІаіог, аге апаїугесі.

Кеулуогїз: сгітіпаї гросесіз, іогтз ог рге-ігіаі іпуезіі^аііоп, сгіте, сгітіпаї оїіепсез, рге-ігіаі іпуезлі:і§аІ;іоп, іпціігу.